

Смук Оксана Тарасівна
кандидат психологічних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

СЕНС БУТТЯ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ ФЕНОМЕН

В умовах, коли відбувається глобальна переоцінка усіх цінностей та ломка традицій, дедалі більш виразніше виявляється хиткість, нестійкість людського буття, відсутність сенсу породжує у людини стан екзистенційного вакууму і призводить до важких наслідків: психічних розладів та самогубств. В сучасну епоху проблема сенсу життя набуває особливої гостроти, людина потребує вироблення певної життєвої позиції, яка б ґрунтувалася на особистих уявленнях про сенс буття.

Ключові слова: сенс життя, ціннісні орієнтації, світоглядні кризи, самореалізація, самодостатність.

Вступ. Переломні епохи, сполучені із глибинними світоглядними кризами які актуалізують проблему сенсу життя. У перехідні епохи, проблема сенсу життя набуває особливої гостроти. Питання про зміст свого існування в певний період турбує кожну мислячу істоту, що бажає зрозуміти й пізнати себе, своє призначення й місце в цьому світі. Масова культура, масові стандарти поглинають людину дедалі більше, щоб не втратити власну ідентичність, людина потребує вироблення певної життєвої позиції, яка б ґрунтувалася на особистих уявленнях про сенс буття. В умовах, коли відбувається глобальна переоцінка усіх цінностей та ломка традицій, дедалі більш виразніше виявляється хиткість, нестійкість людського буття, втрата сенсу породжує у людини стан екзистенційного вакууму і призводить до важких наслідків: психічних розладів та самогубств. Чітка уява про зміст і призначення свого життя є основою, рушійною силою буття людини, стратегічним знаряддям, що дозволяє не скоритися, а навпаки, перебороти всі труднощі й випробування на життєвому шляху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Філософія життя» як поняття було вперше введено німецьким ідеологом, мислителем Фрідріхом Ніцше. Продовжувачами цього напрямку стали видатні філософи А.Шопенгауер, В.Дільтей, А.Бергсон, О.Шпенглер, Г.Зіммель. Особливості людського існування стали предметом дослідження екзистенціалізму (філософія існування). Екзистенціалізм представлений в ХХ ст. іменами М.Хайдеггера, Ж.-П. Сартра, А.Камю, К.Ясперса, Г. Марселя та ін.. У християнській традиції, яка знайшла розвиток у Г.Сковороди, Л.Фейербаха, Е.Фромма та ін. Сучасні представники шизоаналізу розглядають життя як «машину бажань»: Ж.Дельоз, Ж.Лакан, Ф. Джеймісон, У.Бодрійар.

Визначення мети та завдань дослідження. Збагнення сенсу життя на рівні наукового пізнання дає потужний стимул до активної діяльності суб'єкта, що пізнає, спрямованої на досягнення поставлених цілей і завдань, що у свою чергу сприяє розвитку й поширенню науки на все більшій сфері життєдіяльності людини. На науковій основі можливе більш глибоке розуміння сенсу життя. Наукове пізнання припускає творче осмислення суб'єктом сенсу життя.

Виклад основного матеріалу. Сенс буття – це проблема, яка постає перед людиною, коли вона відволікається від щоденних практичних справ, тимчасових інтересів та усвідомлює, що життя конечне. Навіщо я живу, якщо є смерть? Питання про сенс буття виникає коли вичерпалися ті смисли, якими

людина жила до сьогоднішнього дня вона відчуває емоційну порожнечу і відсутність інтересу до чого б то не було. У християнстві сама смерть перехід до життя – діалектика Раю чи Аду. Людина як проміжна ланка – набуває змісту свого існування в очікуванні перспективи свого майбутнього, знаходячись у безперервному процесі становлення і направленості або до спасіння, або до загибелі. Мартін Лютер першим поклав початок традиції теології смерті, висунувши тезу про безсилля віруючого вирішити проблему власного спасіння. Згідно вчення Лютера [1,с.471], основою християнської теології – є тотальний і нездоланий трагізм віри людини в Бога, що виходить із визнання абсолютної гріховності всього роду Адама перед Богом. Усвідомлення трагізму людської участі полягає в тому, що людина по-суті гріховна і позбавлена свободи волі. Але оскільки людина бачиться не як природна, а як надприродна істота, то й смерть також має надприродний сенс – це покарання людини за первородний гріх. Людина залишається наодинці у ворожому до неї світі. Відчай, страх, тривога – стають найсильнішими детермінантами у пізнанні і розумінні дійсності. Усвідомлення неминучості смерті, приховане за рутинною життя, тільки страх і тривога дають можливість усвідомити істину буття [1,с.475].

«Філософія життя» як поняття було вперше введено німецьким ідеологом, мислителем Фрідріхом Ніцше. Ф.Ніцше вважав, що сенс життя полягає в примиренні з його безглуздістю. Продовжувачами цього напрямку стали видатні філософи А.Шопенгауер, В.Дільтей, А.Бергсон, О. Шпенглер, Г.Зіммель.

Людське життя неодмінно протікає між бажанням і задоволенням, вважав А.Шопенгауер. Бажання за своєю природою – страждання, задоволення страждання швидко переповнює людину, ціль видається примарною, володіння нею втрачає привабливість. Як тільки потреба задоволена, в життя приходять перенасичення і нудьга, які залишають відбиток відчаю навіть на забезпечених і щасливих. Те, що називають щастям, завжди негативна характеристика і зводиться лише до позбавлення страждання. Далі або нове страждання, або нудьга. Страждання притаманне життю, і від випадку залежить усунення не страждання, а лише його конкретної форми. Вища ступінь пізнання суцього за А.Шопенгауером складається в усвідомленні безцільності людського існування. Освячений цим знанням індивід перестає прагнути, а стає просто пасивним спостерігачем поточної навколо нього дійсності. І оскільки життя є рух, то навіть до усвідомлення безглуздості руху треба рухатися [6].

Екзистенціалісти на протигагу класичному он-

тологізму і гносеологізму прагнуть зробити людину центром філософських роздумів. Екзистенціалізм акцентує увагу на волі людини, яка сама в практичній дії вибирає себе. У центрі уваги екзистенціалізму проблема співвідношення свободи і відповідальності. За Ж.-П. Сартру, екзистенціалізм – це істинний гуманізм, тому що він не розглядає сутність людини як щось стале, що склалося, цілісне за типом предмета. Сутність людини – результат її існування, а існування – це відвертість. Якою людина сама себе робить, такою вона і стає. Ж.-П. Сартр вважав, що людина боїться не стільки смерті, скільки життя. Буття людини трактував як «ніщо» [10].

Питання про сенс життя зайняло центральне місце у філософії А. Камю. Він вирішує його парадоксально: стверджуючи, що світ абсурдний, хаотичний, а тому віра в сенс життя так само абсурдна. Життя, стверджує А. Камю, позбавлене будь-якого змісту, хоча ми з усіх сил намагаємось наділити його глибоким сенсом. Ілюзорність уявлень про раціонально-сміслові підстави життя з'являються тільки в критичних ситуаціях. Зазнаючи крах у спробах раціонального осмислення сенсу буття, людина впадає у відчай, а відчай породжує потяг до самогубства, адже життя виявляється «не вартим, щоб його жити» [5]. Людина як мисляча, істота бажає єдності, узгодженості зі світом, але він не реагує на неї – світ байдужий чи навіть ворожий людині. «Абсурд іде не тільки від людини, скільки і від світу. Тепер він – єдиний зв'язок, що їх об'єднує. Камю проголошує питання про самогубство основним у розумінні сенсу буття. Людина боїться не стільки смерті, скільки життя. Людині загрожує не фізичне знищення, а розчинення у знеособленій стихії природно біологічного існування. Екзистенція є вираження унікальності буття. Як гносеологічні, так і онтологічні питання не цікавлять А. Камю, в центрі його роздумів – етичні теми, причому ірраціоналізм його філософії впадає в глибокий песимізм. Приреченість людини та її смертна доля, безглузде і трагічне існування, ностальгія та відчуження від світської метушні, від всесвітнього хаосу – лейтмотив усієї творчості Камю [5].

Отже, філософи-екзистенціалісти розглядають питання людської свободи і відповідальності, сенсу життя, провини і страху, обговорюють в різних аспектах теми любові і смерті, спотворення людського спілкування. Екзистенціалізм озброює людину одухотвореною метою, привертає увагу до внутрішнього світу людини, до її найтонших переживань, ставить завдання перед кожним індивідом, спонукаючи його до відповідальності і свободи. Таким чином, буття людини є спосіб виявлення її самої, її внутрішнього світу.

Людина, за Ф. Ніцше, і людина, за Ж. Лаканом, є виробником бажань, так само як і виробником потреби їх безперестанно задовольняти. Ж. Лакан наголошує, що сучасне суспільство і масова культура є не що інше, як «машина бажань», бажання породжують маси. Розквіт масової свідомості у свою чергу означає витіснення нормативних цінностей культури у сферу позасвідомого і виникнення в утвореному просторі культури масової. Суспільство масового споживання і свідчить про «машину бажань», яка виникає не просто сама по собі, а у зв'язку з нарошенням технологічних та інших можливостей саме тому, що починає вибудовуватися ціла індустрія виготовлення бажань [7, 9, 3, 2, 4].

Ж. Лакан доводить, що бажання – це деяка само-

відтворювана модель. Відтворюючи бажання, у сучасному соціумі зникає потреба у створенні цілі. З іншого боку, масова культура, породжувана подібним суспільством, є не що інше, як модель ринку. Масова культура активно стимулює бажання, а звідси вона, по суті, є культурою споживання. «Виготовлення бажання... є безпосередньо споживанням і поїданням, тобто “сластолюбством”» [7]. Масова культура може бути високоорганізованою, добре структурованою, вона може володіти високою презентативністю іміджевих технологій, особливо реальних технологій, оскільки це технічно можливо і прогресує у зв'язку зі зростанням цивілізаційних можливостей, однак це є суспільство споживання культури, коли відтворюються тільки ті зразки культури, на які культура має попит.

Детемпоралізація, або втрата темпоральних суб'єктивностей, за Ф. Джеймісоном, означає не що інше, як наслідки інтернаціоналізації культури. Мається на увазі те, що культура глобального світу, яка є інтернаціональною за своєю сутністю, починає вторгтися до закритих сфер культури, розмикаючи їхнє внутрішнє відчуття часу та історії. Подібна ситуація не може обернутися відчуттям іманентного, тобто власного історичного часу даної культури. Виникає деяка усереднена часова ситуація – манкуртизм, яка практично стирає часове самовідчуття. Це і є втрата темпоральності, «при розриві неперервності якої досвід теперішнього стає нездоланно надприродним живим та “матеріальним”» [4. 3, 2].

Висновки. Чітка уява про зміст і призначення свого життя є основою, рушійною силою буття людини, стратегічним знаряддям, що дозволяє не скоритися, а навпаки, перебороти всі труднощі й випробування на життєвому шляху. Але для цього потрібно, щоб людина сама визначила, сама повідомила той або інший зміст своєму існуванню, знайшла своє призначення, відповідно до своїх здібностей, зробила своє життя максимально плідним, корисним й потрібним. Сенс життя виступає найбільш гнучкою характеристикою матеріальних і духовних потреб. В остаточному підсумку, сама система потреб визначається сенсом життя - якщо таким є множення особистого багатства, те, природно, це веде до гіпертрофованого розвитку матеріальних потреб. І, навпаки, ставши метою життя духовний розвиток панує в структурі особистості відповідних духовних потреб. В остаточному підсумку, сенс життя визначається об'єктивно, існуючою системою суспільних відносин.

Перспективи подальших наукових досліджень Об'єктивність та істинність наукового пізнання не вимагає його розриву з світом людини, з тими формами свідомості й знання, які складаються у світі людської життєдіяльності й духовно забезпечують її. Наукове пізнання є вагомим каталізатором процесу цілепокладання в життєдіяльності суб'єкта, сприяє постановці якісно іншого сенсу життя та формуванню засобів його досягнення. Вбираючи в себе досвід повсякденного пізнання, наукове пізнання утворює систему понять, теорій, гіпотез які розвиваючись, сприятимуть втіленню в практику всієї суми накопиченого досвіду в збагненні сенсу життя. Накопичені знання про життя в будь-яких її проявах (біологічних, соціальних) втілюється в практику й перетворюється в діяльність спрямовану на постановку якісно інших (ніж на рівні повсякденного пізнання) цілей і способів їхнього досягнення.

Сутнісними параметрами сенсу життя є: свідоме відношення суб'єкта до себе, результат, значення,

цінність життя того або іншого індивіда, місце людини в житті і його системі цінностей. Головне із критеріїв пошуку обставин, які можуть додати життю досить високу значимість, це висновок, що людина може бути самодостатньою (у самореалізації, або самовдосконаленні, в своєму захопленні) і ці обставини повинні стосуватися не тільки його самого, але й навколишніх, тобто наслідки життя знаходять най-

більшу важливість тільки у відношенні до оточуючих людей. Важливе значення має в даній проблематиці питання про цінності життя й воно займає центральне місце, тому що життя – це єдина умова й критерій для існування будь-якої іншої цінності. Поза життям людини немає цінностей. Залежно від розуміння цінності життя будуть формуватися відносини між людьми, й відносини суспільства з людиною.

Список використаної літератури

1. Акименко А.Д. Об элементах целостного понимания человека/ А.Д. Акименко// Философские науки, 1991. – №7. – С.168-175
2. Бодрийар Ж. В тени молчаливого большинства, или конец социального / Ж.Бодрийар // Ясперс К. Призрак толпы / К.Ясперс, Ж.Бодрийар. – М.: Алгоритм, 2008. – С. 210–211
3. Делёз Ж. Капитализм и шизофрения. Анти Эдип [Електронний ресурс] /Ж.Делёз, Ф.Гватари. – Режим доступу: <http://www.Klex.ru/lib100com/book/philosophy>.
4. Джеймиссон Ф. Постмодернизм и общество потребления [Електронний ресурс] / Ф.Джеймиссон. – Режим доступу: http://www.ru.thenia.ru/Loqos/number/2000_4/10.htm
5. Камю А. Бунтующий человек/ А.Камю – М.: Политиздат, 1990. – 415с.
6. Кобелянская Л.С. Смысл жизни: две точки зрения / Л.С.Кобелянская – К.: Политиздат Украины; 1989. –112 с.
7. Лакан Ж. Семинары. Кн. 2. «Я» в теории Фрейда и в технике психоанализа (1954/1955) / Ж. Лакан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://koob.ru>
8. Москаленко А.Т. Смысл жизни и личность / А.Т. Москаленко – Новосибирск: «Территория будущего», 2008. – 480 с.
9. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей / Ф.Ницше. – М. 2001. – 2006 с.
10. Трубников Н.Н. Время человеческого бытия / Н.Н.Трубников – М.: Наука; 1987. – 256 с.
11. Фихте И.Т. Сочинения в двух томах / И.Т.Фихте. – СПб.: Мифрил; 1993. – Т.2

Стаття надійшла до редакції 10.05.2016 р.

Смук Оксана

кандидат психологических наук, доцент
кафедра социологии и социальной работы
Государственное высшее учебное заведение
«Ужгородский национальный университет», Ужгород, Украина

СМЫСЛ БЫТИЯ КАК ЛИЧНОСТНЫЙ ФЕНОМЕН

В условиях, когда происходит глобальная переоценка всех ценностей и ломка традиций, все более отчетливо проявляется шаткость, неустойчивость человеческого бытия, смысла порождает у человека состояние экзистенциального вакуума и приводит к тяжелым последствиям: психических расстройств и самоубийств. В современную эпоху проблема смысла жизни приобретает особую остроту, человек нуждается в выработке определенной жизненной позиции, которая основывалась на личных представлениях о смысле бытия.

Ключевые слова: смысл жизни, ценностные ориентации, мировоззренческий кризис, самореализация, самодостаточность.

Smuk Oksana

Candidate of Psychological Sciences, Ph.D.
Department of Sociology and Social Work
State Higher Educational Establishment
«Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

THE MEANING OF LIFE AS A PERSONAL PHENOMENON

In the modern age the meaning of life problem is particularly acute. At time when there is a global revaluation of all values and breaking traditions, ever more clearly reveal fragility, instability of human life, loss, lack of sense creates a human existential vacuum condition which leads to serious consequences of mental disorders and suicide. The urgency of developing the problem is growing and due to the complexity of social processes increasing exposure to the role of the subjective and personal factors. All this requires a philosophical understanding of the problem. The essential meaning of life parameters are: a conscious attitude to his subject, result, value of life of a particular individual, the individual's place in life and its values. The main criterion finding circumstances that can add life relatively high importance, it concluded that a person can be self-sufficient (in self, or self-improvement, in his capture), and these conditions should apply not only himself, but others, that the consequences of life find the greatest importance only in relation to the people around them. Equally important is the issue in this question of the value of life and it is central, because life - the only criterion and condition for the existence of any other value. Depending on understand the value of life will form relationships between people, society and relations with a man.

Key words: meaning of life, values, worldview crisis, self-realization, self-sufficiency.